

DR MAREK MARIUSZ TYTKO
Jagiellonian University in Kraków (Poland)

Educator, certified librarian, information science specialist, and art historian. Research interests: patriotic education, education through art, cultural pedagogy, conservative pedagogy, pedagogical theory, cultural history, biography, communication and media studies

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4043-4845>

E-mail: marek.mariusz.tytko@uj.edu.pl

CC-BY-NC-ND 4.0 Deed

THE PARISH LIBRARY AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

Biblioteka parafialna jako problem pedagogiki

DOI: <https://doi.org/10.62266/PK.1898-3685.2025.37.09>

Wprowadzenie

Pedagogika, jako nauka o wychowaniu, rozwija się w kontekście dynamicznych przemian kulturowych, społecznych i instytucjonalnych. Jednym z obszarów, który przez długi czas pozostawał na marginesie zainteresowań pedagogów i bibliotekoznawców, jest działalność bibliotek parafialnych. Te lokalne instytucje, często funkcjonujące w strukturach Kościoła Rzymskokatolickiego, stanowią ważny, ale zarazem niedoceniany element infrastruktury edukacyjnej i kulturalnej wielu społeczności. Na temat bibliotek parafialnych istnieje obszerna literatura przedmiotu, w sumie obecnie około 150 pozycji odnotowanych w systemie Alma Biblioteki Narodowej. Jednak są to głównie pozycje historiograficzne lub dotyczące pojedynczych bibliotek współczesnych albo dawnych zbiorów parafialnych. Na temat bibliotek i archiwów parafialnych w Polsce odbyły się osobne sympozja naukowe w KUL¹. Stan badań nad ww. zagadnieniem w ogólności jako ważnym elementem Kościoła i kultury w Polsce – jest jednak niezbyt zaawansowany. W niniejszym interdyscyplinarnym artykule podjęto próbę ukazania bibliotek parafialnych jako problemu pedagogicznego - zarówno w sensie wyzwania, jak i potencjalnego pola działań wychowawczych.

Biblioteka parafialna stanowi jedno z tradycyjnych ogniw życia religijnego i kulturalnego w społecznościach katolickich. Biblioteka parafialna to instytucja zakorzeniona głęboko w tradycji Kościoła Rzymskokatolickiego, mająca na celu nie tylko udostępnianie literatury religijnej, lecz także pełnienie funkcji wychowawczej i formacyjnej w społecznościach lokalnych. Wspierając formację duchową oraz intelektualną wiernych, była miejscem, gdzie spotykały się różne pokolenia, a książka pełniła funkcję narzędzia ewangelizacji i edukacji. W okresie cyfryzacji, sekularyzacji i zmian w modelu edukacji, funkcjonowanie bibliotek parafialnych postrzegane jest jako problem edukacyjny nauk społecznych z pogranicza bibliotekoznawstwa i pedagogiki. Współcześnie funkcja biblioteki parafialnej staje się problematyczna z perspektywy pedagogicznej – zarówno w kontekście wyzwań organizacyjnych, jak i zmieniających się potrzeb społeczno-kulturowych. Biblioteka

¹ W. Bielak, J. Janoszczyk, *Bericht über das Symposium „Probleme der Pfarr-und Klosterarchive” Katholische Universität Lublin, 19.-20. September 2000 : Symposium: Probleme der Pfarrarchive und Archive der Klosterhäuser (19.-20. September 2000)*, Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne, 2001, t. 75, s. 185–190, ISSN 0518-3766; G. M. Wilczyńska, *Bericht über das Symposium : „Die Probleme der Pfarr-und Klosterbibliotheken” (24.-25. September 2001)*, tł. Herbert Urlich, Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne, 2002, t. 77, s. 113–115, ISSN 0518-3766.

parafialna może być postrzegana jako problem pedagogiki, ale można ten problem twórczo przekształcić w szansę na rozwój wychowania religijnego i społecznego.

Pedagogika, szczególnie pedagogika konserwatywna², w tym również – pedagogika katolicka³, swoim zakresem obejmuje także kwestie funkcji bibliotek parafialnych jako nieformalnych instytucji wspomagających wychowanie w Kościele. Bibliotekoznawstwo korzysta z pedagogiki, inspirując się jej humanistycznym podejściem do zagadnień społecznych w odniesieniu do bibliotek, w tym – do bibliotek parafialnych.

1. Teoretyczne ramy analizy

Pedagogika jako nauka w szczególności bada różnorodne środowiska wychowawcze – zarówno formalne (szkoła), jak i nieformalne (rodzina, środowisko lokalne, instytucje kultury, Kościół). Bibliotekoznawstwo jako nauka bada w szczególności rozmaite typy bibliotek oraz ich funkcje. Biblioteka parafialna, choć tradycyjnie niezinstytucjonalizowana w systemie edukacyjnym i bibliotecznym, pełni funkcję edukacyjną i wychowawczą. Z punktu widzenia pedagogiki religii, stanowi część tzw. katechezy środowiskowej, integrując procesy uczenia się z życiem wspólnoty. Współczesna pedagogika akcentuje również ideę permanentnej edukacji przez całe życie oraz znaczenie edukacji nieformalnej, w której instytucje takie jak biblioteka mają szczególne znaczenie. Problem pojawia się w momencie, gdy instytucje te nie nadążają za zmianami społecznymi i technologicznymi, stając się przestrzenią anachroniczną.

2. Tradycyjne funkcje biblioteki parafialnej

Geneza bibliotek parafialnych należy do problematyki historii kultury i wychowania. Biblioteki parafialne mają długą tradycję w Polsce sięgającą czasów średniowiecznych. Wówczas parafia była nie tylko centrum życia religijnego, lecz także głównym ośrodkiem kształcenia i transmisji kultury. Duchowieństwo gromadziło księgi, które służyły nie tylko do sprawowania liturgii, lecz również do nauczania i osobistej lektury wiernych. Bibliotekarzami byli często księża lub osoby świeckie silnie zaangażowane w życie parafialne. Szczególny rozwój bibliotek parafialnych miał miejsce w XIX i na początku XX wieku, gdy Kościół na ziemiach polskich pod zaborami pełnił funkcję oporu kulturowego wobec polityki zaborców, wspierając oświatę i pielęgnując narodową tożsamość.

Biblioteki parafialne w Kościele Katolickim powstawały i rozwijały się w różnym stopniu w wielu parafiach na terenie ziem polskich w XIX i XX wieku w zależności od okoliczności historycznych w czasie zaborów, w okresie niepodległości 1918-1939 i ponownie po 1989 w III RP, podobnie jak polskie biblioteki w ogólności⁴. Tradycyjna funkcja biblioteki parafialnej związana była z wychowaniem i samowychowaniem przez literaturę, piśmiennictwo zgromadzone w zbiorach bibliotecznym w danej parafii.

Z perspektywy pedagogiki biblioteka parafialna była ważnym narzędziem w przekazywaniu wartości, norm moralnych i wiedzy religijnej. Pełniła więc funkcję wychowawczą w duchu chrześcijańskim (katolickim). Jej obecność wspierała rodziny w ich roli wychowawczej i pogłębiała wspólnotowy charakter parafii.

Współczesne biblioteki parafialne są często niewielkimi, lokalnymi zbiorami książek i czasopism, zarządzanymi przez duchownych lub osoby świeckie związane z parafią. Choć ich znaczenie wydaje się maleć w XXI wieku w epoce bibliotek cyfrowych i rozbudowanej sieci

² M. M. Tytko, *Pedagogika konserwatywna w kontekście pedagogiki katolickiej i pedagogiki narodowej*, Polska Myśl Pedagogiczna, R. 8: 2022, nr 8, s. 129–154, ISSN 2450-4572, e-ISSN 2450-4564.

³ M. M. Tytko, *Granice pedagogiki katolickiej*, Pedagogika Katolicka, R. 19: 2025, nr 36(1), s. 55-63, ISSN 1898-3685, e-ISSN 3071-821X.

⁴ J. Draus, R. Terlecki, *Historia wychowania. T. 2, Wiek XIX i XX*. Wyd. WAM, Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna Ignatianum, Kraków 2010, ISBN 978-83-7318-634-7, ISBN 978-83-89631-47-3. Zawiera rozdziały na temat bibliotek oraz ich roli w kulturze i edukacji.

bibliotek publicznych, to jednak w wielu regionach nadal pełnią one ważną funkcję społeczną i edukacyjną.

Do głównych funkcji działalności biblioteki parafialnej należą:

1) wspomaganie katechezy i formacji religijnej, realizowane przez udostępnianie zbiorów, w szczególności – Pisma Świętego, ksiązek teologicznych, modlitewników, żywotów świętych i literatury chrześcijańskiej oraz multimediów chrześcijańskich;

2) wspomaganie edukacji moralnej poprzez kontakt z literaturą opartą na wartościach chrześcijańskich;

3) wspieranie duszpasterstwa rodzin i młodzieży, jako miejsce przygotowania do sakramentów, prowadzenia grup biblijnych i wspólnot;

4) integracja społeczności lokalnej, dzięki wspólnemu uczestnictwu w wydarzeniach edukacyjnych i kulturalnych.

Rozszerzając powyższe punkty o funkcjach biblioteki w parafii, zwrócić należy uwagę na fakt, że jako środowisko wychowawcze jest ona miejscem oddziaływania na rozwój parafian. Z punktu widzenia pedagogiki każda instytucja, która wpływa na kształtowanie postaw, przekazywanie wartości i rozwój osobowości człowieka, może być uznana za środowisko wychowawcze. Biblioteka parafialna – ze względu na swój specyficzny charakter – pełni funkcje edukacyjne na kilka sposobów.

Ad 1) Kształtowanie postaw aksjologicznych – poprzez odpowiednio dobrany księgozbiór (literatura religijna, klasyka chrześcijańska, biografie świętych) biblioteka parafialna wspiera proces formacji moralnej i duchowej wiernych. Może to być szczególnie istotne dla dzieci i młodzieży uczestniczących w grupach parafialnych (służba ołtarza, ministranci, oazowicze, grupy modlitewne, grupy charytatywne, koła organizacji i stowarzyszeń katolickich). Biblioteka parafialna jest miejscem, gdzie kształtuje się wrażliwość na kulturę i historię. Poprzez dostęp do bogatego księgozbioru, w tym literatury religijnej, biografii świętych, ksiązek o tematyce historycznej i kulturalnej, czytelnicy rozwijają swoje zainteresowania, poszerzają wiedzę i kształtują swoje spojrzenie na świat. Literatura religijna, biografie osób o bogatym życiu duchowym, mogą stanowić wzór do naśladowania, promować wartości chrześcijańskie i zachęcać do rozwoju moralnego.

Ad 2) Promowanie czytelnictwa i kultury słowa – w środowiskach wiejskich i peryferyjnych, gdzie dostęp do bibliotek publicznych jest ograniczony, biblioteki parafialne mogą pełnić funkcję kulturalnego centrum. Działania takie jak wieczory autorskie, spotkania literackie czy konkursy czytelnicze sprzyjają rozwijaniu kompetencji czytelniczych. Organizowane przez bibliotekę spotkania z autorami, prelekcje, dyskusje na tematy religijne i kulturalne, sprzyjają wymianie myśli, rozwijaniu umiejętności komunikacyjnych i budowaniu relacji międzyludzkich. Biblioteka parafialna jest miejscem, gdzie można odnaleźć inspirację i wzorce.

Ad 3) Edukacja nieformalna i samokształcenie – poprzez udostępnianie materiałów edukacyjnych, organizowanie prelekcji i warsztatów, biblioteki parafialne mogą pełnić funkcję edukatorów w zakresie katechezy, historii Kościoła, etyki czy integralnego wychowania człowieka w duchu chrześcijańskim. Biblioteka parafialna jest miejscem spotkań i dialogu.

Ad 4) Integracja społeczna – biblioteka parafialna jako miejsce otwarte dla lokalnej społeczności może przeciwdziałać zjawiskom marginalizacji, wykluczenia społecznego czy samotności, zwłaszcza wśród osób starszych i samotnych. Biblioteka parafialna jest miejscem, gdzie dzieci i młodzież mogą rozwijać swoje zainteresowania i pasje. Organizowane przez bibliotekę zajęcia, warsztaty, konkursy, mogą rozbudzać kreatywność, pomysłowość i zainteresowanie różnymi dziedzinami.

4. Współczesne wyzwania dla biblioteki parafialnej

Problemy i wyzwania pedagogiczne dotyczą również Kościoła. Mimo pozytywnego potencjału, biblioteki parafialne jako instytucje wychowawcze napotykać na liczne trudności, które czynią z nich problem pedagogiczny w dwojakim sensie: jako przedmiot badań i jako wyzwanie dla praktyki wychowawczej.

Ogólny model działania bibliotek dotyczy także w szczególności bibliotek parafialnych. Wiele bibliotek parafialnych opiera się na tradycyjnym modelu transmisyjnym, zakładającym jednostronny przekaz treści, bez spersonalizowanego, mądrego dialogu bibliotekarza lub pisarza z odbiorcą, czytelnikiem. Taki model nie odpowiada na potrzeby współczesnej pedagogiki, która akcentuje interaktywność, krytyczne myślenie i personalizację.

Braki infrastrukturalne i kadrowe bibliotek dotyczą również bibliotek parafialnych. Biblioteki parafialne często nie dysponują profesjonalnym personelem ani odpowiednimi zasobami finansowymi. Księgozbiory bywają nieaktualne, brakuje w nich nowoczesnych nośników wiedzy, a sam lokal nie zachęca do spędzania czasu w sposób twórczy i refleksyjny.

Zmiana stylu życia młodego pokolenia w XXI wieku stała się faktem. Współczesna młodzież korzysta z innych form pozyskiwania informacji – media cyfrowe, podcasty, serwisy społecznościowe. Zmiana stylu życia wynika z cyfryzacji kultury. Młode pokolenie częściej korzysta z Internetu niż z tradycyjnych książek. Treści religijne są dziś dostępne online, co zmniejsza zainteresowanie fizycznymi zasobami biblioteki. Biblioteki parafialne często nie nadążają za cyfrową transformacją i nie oferują multimediiów ani nowoczesnych metod nauczania bibliotecznego czytelników.

Biblioteki parafialne, jeśli nie zostaną z informatyzowane, nie będą w stanie nawiązać dialogu z młodym pokoleniem. Biblioteki parafialne mogą też wyjść naprzeciwko potrzebom młodego pokolenia poprzez aktualizowaną stronę parafialną z aktywną podstroną biblioteczną.

Współczesne warunki cywilizacyjne funkcjonowania Kościoła w społeczności lokalnej wymagają nowych rozwiązań także w odniesieniu do bibliotek parafialnych. W XXI wieku biblioteki parafialne stają wobec licznych problemów, które czynią z nich pedagogiczne wyzwanie.

Niska świadomość potencjału edukacyjnego w parafiach może prowadzić do braku rozwoju bibliotek parafialnych w aspekcie edukacyjnym. Wielu duszpasterzy i parafian traktuje bibliotekę parafialną jako relikwyt przeszłości, ale nie jako narzędzie pracy duszpasterskiej. Brak integracji między biblioteką oraz innymi formami duszpasterstwa osłabia jej funkcję wychowawczą.

Perspektywy i możliwości przekształcenia bibliotek parafialnych w XXI wieku zależą od samoświadomości i wspólnej pracy konkretnych duszpasterzy (biskupów, proboszczów i wikariuszy) oraz lokalnej społeczności danej parafii.

Integracja z edukacją religijną i katechezą jest drogą rozwoju bibliotek w parafiach. Biblioteka parafialna może stać się przestrzenią wspierającą katechezę nie tylko przez udostępnianie książek, ale także przez organizację spotkań tematycznych, warsztatów biblijnych, projekcji filmów i kursów apologetycznych.

Digitalizacja i otwartość na nowe media w bibliotekach parafialnych zdecydują o ich przyszłości. Wprowadzenie katalogów online, e-booków, podcastów religijnych czy dostępu do platform edukacyjnych zwiększyłyby atrakcyjność biblioteki parafialnej. Biblioteka w parafii mogłaby również oferować wsparcie w zakresie edukacji medialnej i krytycznego myślenia wobec treści internetowych.

Edukacja religijna i kulturalna w bibliotece parafialnej może być wyzwaniem dla duszpasterzy, katechetów i bibliotekarzy, szczególnie w okresie ograniczenia nauczania religii w szkole. Takim wyzwaniem może być również edukacja międzypokoleniowa w Kościele – dzieci, młodzieży i dorosłych w ramach pedagogiki czasu wolnego. Biblioteka jako miejsce

spotkań różnych pokoleń i środowisk może stać się przestrzenią dialogu o wartościach, historii lokalnej, tradycji chrześcijańskiej i współczesnych wyzwaniach etycznych.

Partnerstwo z instytucjami edukacyjnymi prowadzić może do rozszerzenia działalności biblioteki parafialnej. Nawiązanie współpracy ze szkołami, uczelniami, domami kultury czy organizacjami pozarządowymi może wzbogacić ofertę edukacyjną biblioteki parafialnej i zwiększyć jej zasięg oddziaływania w ramach parafii. Nawiązanie współpracy biblioteki parafialnej z Parafialnym Kołem Przyjaciół Radia Maryja, jeśli takie istnieje w konkretnej parafii, może przynieść wymierne efekty w zakresie edukacji medialnej i kultury medialnej⁵. Partnerstwo takie może przyczynić się do rozwiązania niektórych problemów wynikających z różnych przyczyn.

Brak profesjonalnej kadry jest problemem w bibliotekach w poszczególnych parafiach. Wiele bibliotek parafialnych działa dzięki wolontariuszom, którzy nie mają wykształcenia pedagogicznego ani bibliotekarskiego. To utrudnia skuteczne wykorzystywanie potencjału edukacyjnego i wychowawczego biblioteki.

Brak aktualizacji księgozbioru również stanowi problem w wielu parafiach. Księgozbiory niektórych bibliotek parafialnych są przestarzałe i nieatrakcyjne dla młodego odbiorcy. Brakuje książek łączących wartości chrześcijańskie z aktualną problematyką społeczną, psychologiczną i kulturową, atrakcyjnych dla czytelnika.

Niedostosowanie do współczesnej pedagogiki w Kościele rzutuje także na sytuację bibliotek parafialnych w zakresie edukacji nieformalnej i pedagogiki czasu wolnego. Współczesna pedagogika kładzie nacisk na dialog, krytyczne myślenie i aktywność ucznia poprzez stosowanie metod aktywizujących. Biblioteki parafialne funkcjonują w modelu transmisyjnym, opartym na przekazywaniu gotowych treści, co może być nieskuteczne w procesie wychowania w bibliotece.

Potencjał wychowawczy biblioteki parafialnej bywa niedoceniany. Mimo trudności, biblioteka parafialna nie musi być jedynie „problemem” pedagogiki. Może stać się natomiast przestrzenią dialogu międzypokoleniowego, edukacji nieformalnej, integracji lokalnej oraz miejscem kulturotwórczym⁶. Warunkiem jest przekształcenie jej w aktywną instytucję wychowawczą.

Propozycje działań dla bibliotek parafialnych w XXI wieku są następujące:

1) Rozszerzenie księgozbioru o poradnikową literaturę psychologiczną i socjologiczną, literaturę piękną oraz książki dla dzieci i młodzieży, nadto multimedia.

2) Wprowadzenie programów edukacyjnych, np. wieczorów tematycznych, spotkań autorskich, warsztatów rodzinnych.

3) Szkolenie wolontariuszy w zakresie podstaw pedagogiki i animacji kultury oraz dydaktyki w bibliotece i podstaw bibliotekarstwa.

4) Współpraca z nauczycielami, szkołami i organizacjami społecznymi oraz stowarzyszeniami katolickimi w celu integracji działań wychowawczych.

5) Digitalizacja zasobów lub pozyskanie e-booków i stworzenie platformy online wspierającej katechezę i czytelnictwo w parafii.

Wnioski

⁵ Przykładem jest Parafia Najświętszego Serca Pana Jezusa we Wrocławiu. Zob. I. Kuflińska, *Działalność Biblioteki Parafialnej oraz Parafialnego Koła Przyjaciół Radia Maryja*, [w:] *Wrocław-Pawłowice : historia, miejsce, człowiek*. Red. Maciej Oziembłowski, Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego, Wrocław 2015, s. 343–345, ISBN 978-83-7717-222-3.

⁶ A. M. Wierzbicki, *Kulturotwórcza rola Kościoła w inicjatywach pastoralnych*, [w:] *W służbie Ewangelii i człowiekowi : Archidiecezja Lubelska w latach 1992-2002*. Red. Janusz Mariański, Wyd. Archidiecezji Lubelskiej „Gaudium”, Lublin 2005, s. 741–755, ISBN 83-89659-44-1.

Biblioteka parafialna, choć obecnie często marginalizowana, nadal może pełnić istotną funkcję w procesie wychowawczym. Biblioteka parafialna nie musi być anachronicznym elementem życia religijnego – może być dynamiczną przestrzenią wychowawczą, wspierającą integralny rozwój człowieka w duchu Ewangelii i wartości humanistycznych. Aby jednak mogła sprostać współczesnym wymaganiom pedagogiki, musi przejść proces przekształcenia: od pasywnej przestrzeni do dynamicznego centrum kultury, edukacji i duchowości. W tym sensie „problem” biblioteki parafialnej nie jest zagrożeniem, ale wyzwaniem i szansą – zarówno dla parafii, jak i dla pedagogiki jako nauki i praktyki wychowania. Zmiana paradygmatu biblioteki parafialnej wymaga jednak świadomego procesu – pedagogicznego, organizacyjnego i kulturowego. Problem biblioteki parafialnej jest problemem dostosowania się tradycyjnych, nieformalnych instytucji wychowawczych do wyzwań nowoczesności. Z odpowiednim podejściem, może stać się szansą na nową jakość edukacji religijnej i społecznej w Polsce. Podsumowując, biblioteka parafialna, choć specyficzna, jest ważnym środowiskiem wychowawczym. Poprzez bogaty księgozbiór, organizowane wydarzenia i atmosferę, wspiera rozwój intelektualny, duchowy i społeczny swoich czytelników.

Bibliografia:

1. Bielak W., Janoszczak J., *Bericht über das Symposium „Probleme der Pfarr-und Klosterarchive” Katholische Universität Lublin, 19.-20. September 2000: Symposium: Probleme der Pfarrarchive und Archive der Klosterhäuser (19.-20. September 2000)*, Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne, 2001, t. 75, s. 185–190, ISSN 0518-3766.

2. Draus J., Terlecki R., *Historia wychowania. T. 2, Wiek XIX i XX*. Wyd. WAM, Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna Ignatianum, Kraków 2010, ISBN 978-83-7318-634-7, ISBN 978-83-89631-47-3.

Kuflńska I., *Działalność Biblioteki Parafialnej oraz Parafialnego Koła Przyjaciół Radia Maryja*, [w:] *Wrocław-Pawłowice : historia, miejsce, człowiek*. Red. Maciej Oziębłowski, Wyd. Uniwersytetu Przyrodniczego, Wrocław 2015, s. 343–345, ISBN 978-83-7717-222-3.

3. Tytko M. M., *Granice pedagogiki katolickiej*, *Pedagogika Katolicka*, R. 19: 2025, nr 36(1), s. 55–63, ISSN 1898-3685, e-ISSN 3071-821X.

4. Tytko M. M., *Pedagogika konserwatywna w kontekście pedagogiki katolickiej i pedagogiki narodowej*, *Polska Myśl Pedagogiczna*, R. 8: 2022, nr 8, s. 129–154, ISSN 2450-4572, e-ISSN 2450-4564.

5. Wierzbicki A. M., *Kulturotwórcza rola Kościoła w inicjatywach pastoralnych*, [w:] *W służbie Ewangelii i człowiekowi : Archidiecezja Lubelska w latach 1992-2002*. Red. Janusz Mariański, Wyd. Archidiecezji Lubelskiej „Gaudium”, Lublin 2005, s. 741–755, ISBN 83-89659-44-1.

6. Wilczyńska G. M., *Bericht über das Symposium: „Die Probleme der Pfarr-und Klosterbibliotheken” (24.-25. September 2001)*, tł. Herbert Ulrich, Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne, 2002, t. 77, s. 113–115, ISSN 0518-3766.